

ANDREJ DÉMUTH et al.:**Rozpravy o Humovej filozofii**

Pusté Úľany: Schola Philosophica 2013, 162 s.

Zborník *Rozpravy o Humovej filozofii*, ktorý už ako 6. zväzok dopĺňa sériu prác venovanú vybraným mysliteľom v edičnej rade Schola philosophica Tyrnaviensis, prináša písomnú podobu cyklu prednášok, ktoré sa uskutočnili na Katedre filozofie Trnavskej univerzity – tentoraz pri príležitosti 300. výročia narodenia škótskeho filozofa Davida Huma. Publikované príspevky predstavujú Humovu filozofiu v celej jej šírke a problematickosti. Osobitne sa zameriam najmä na štúdie Josefa Mourala, Zuzany Parusnikovej, Mariany Szapuovej a Jamesa Hilla. Zatiaľ čo Moural a Hill problematizujú u nás pomerne známe prvky (teória o impresiách a ideách ako o základných obsahoch mysle a kritika kauzality), príspevky Zuzany Parusnikovej a Mariany Szapuovej dopĺňajú tradičný obraz skeptika o nový rozmer, vďaka ktorému možno na Huma hľadiť predovšetkým ako na filozofa ľudskej prirodzenosti, a najmä ako na mysliteľa, ktorý sa snažil stanoviť základy vedy o človeku.

Josef Moural vo svojej štúdií *Co obsahuje Humova mysl* poukazuje na nejasnosť kritéria, podľa ktorého sám Hume delí obsahy mysle na impresie a idey (odtlačky odvodené z impresií). Zdá sa, že kritérium stupňa sily a živosti nie je v mnohých prípadoch rozhodujúce, pretože v nás jestvujú aj idey, ktoré sa svojou živosťou a stupňom sily vyrovnávajú impresiám, ale aj impresie, ktoré sú také matné, že by sme ich mohli označiť za idey. Autor preto poukazuje skôr na implicitnú multikriterialitu v Humových dielach, podávajúc výpočet základných kritérií a ich vzájomných vzťahov. Okrem spomenutého kritéria živosti a stupňa sily identifikuje ďalšie kritériá ako genealógia, voľná manipulovateľnosť s ideami, priradenie impresií a ideí k mohutnostiam, akými sú zmyslové vnímanie, myslenie, emocionalita či obraznosť. Posledným kritériom je tzv. „pravdonosná nálož“, podľa ktorej si impresie nárokujú prinášať pravdivé informácie.

Príspevok Jamesa Hilla predstavuje snahu o možné zmierenie dvoch verzií chápania kauzality poukázaním na chybný predpoklad neexistencie vývoja Humovho myslenia, pričom poukazuje na výrazný vplyv Isaaca Newtona. Kým v ranej a tradičnej verzii kauzality, ktorá sa opiera hlavne o čisto empirické východiská, je kauzalita iba akousi projekciou nevyhnutnosti založenej na pozorovaní konštantnosti a podobnosti, v novšej verzii, označovanej aj ako skeptický realizmus, nájdeme tvrdenia o možnosti existencie prírodných zákonov, ktoré transcendujú empirický spôsob uchopenia reality. Najvýraznejší príklon k Newtonovi Hill identifikuje v *Skúmaníach o ľudskom rozume* a v *Dialógoch o prirodzenom náboženstve*. Jedným z dôležitých faktov, ktorý podporuje túto teóriu, je postupné upúšťanie od priestorovej a časovej súvislosti ako podmienky príčinnosti.

Článok Zuzany Parusnikovej umožňuje vidieť Humovu filozofiu v historickom kontexte doby, ktorá zažívala renesanciu skepticizmu vďaka novým prekladom a autorom ako Michel de Montaigne či Pierre Bayle. Práve skepticizmus autorka identifikuje ako jeden zo základných vplyvov, ktorý prispel k vyslobodeniu rozumu z metafyzických pút a k jeho odpútaniu od viery v autority, čo viedlo ku skúmaniam samotných hraníc poznania. Druhý vplyv predstavuje epistemologická paradigma založená Descartom, ktorá v konečnom dôsledku uväznila človeka vo svete vlastnej mysle. Výsledkom týchto vplyvov je Humov skepticizmus, pokiaľ ide o legitimitu poznania, ktorá podľa neho nemá racionálny základ, pretože sa nedokáže držať v medziach empirizmu. Hume sa však na rozdiel od antických skeptikov pyrrhónskeho typu nezdržuje úsudku, ale ponúka riešenie tejto zdanlivo bezvýchodiskovej situácie v podobe prirodzeného pudu, ktorý do nás vložila príroda. V bežnom živote nám podľa neho nezostáva nič iné než spoliehať sa na praktické poznanie založené v samotnej povahe našej prirodzenosti, čo vedie v konečnom dôsledku k ignorovaniu skepticizmu. Pre mnohých interpretátorov tento rozpor medzi skepticizmom a naturalizmom zostáva i naďalej predmetom polemík.

Uvedená polemika je predmetom aj štúdie Mariany Szapuovej s názvom *Predstavuje Hume „absolútny koniec?“ Humov naturalizmus a problém ľudskej prirodzenosti*. Pod pojmom „absolútny koniec“ má autorka na mysli tradičnú interpretáciu, ktorá Huma pokladá za vrchol britskej empirickej filozofie vzhľadom na domyslenie logických dôsledkov, ktoré predstavujú akúsi slepú uličku. Jej cieľom je ukázať smery, ktorými sa dá ďalej zmysluplne pokračovať. Prvými smermi, ktoré sa niekedy odvolávajú na Huma ako na svojho predchodcu, sú novopozitivismus a analytická filozofia. Ďalším smerom je spomínané naturalistická interpretácia Humových diel iniciovaná najmä Normanom Kempom Smithom, ktorý upozornil na potrebu celostného videnia *Traktátu o ľudskej prirodzenosti*. Ďalší dôležitý prameň podporujúci naturalistickú interpretáciu predstavujú etické spisy, zaoberajúce sa morálnym zmyslom, ktorý zohráva nezastupiteľnú úlohu nielen v etike, ale aj v teórii poznania. Na základne tejto interpretácie je možné lepšie pochopiť Humov výrok o rozume podriadenom vášňam. Z hľadiska teórie poznania teda rozum nemožno chápať ako výsostnú autoritu, ale len ako jednu z našich prirodzených schopností, pričom cieľom nie je jeho detronizácia, ale jeho rozšírenie o sociálny rozmer. Autorka v zhode s naturalistickými interpretáciami predstavuje v závere svojej štúdie Huma ako filozofa ľudskej prirodzenosti, ktorému šlo v prvom rade o možnosť založiť vedy o človeku. Tieto vedy mali byť založené na celostnom videní ľudskej prirodzenosti, pozostávajúcej nielen z rozumovej zložky, ale i zo zložky emocionálnej a inštinktívnej.

Okrem vyzdvihnutých štyroch štúdií zborník obsahuje dva ďalšie príspevky, ktoré čitateľovi približujú Humov spis *O zázrakoch* a vplyv jeho sociálno-politických názorov na dielo Adama Smitha. V neposlednom rade treba spomenúť úvodnú štúdiu z pera Andreja Démutha, ktorá sa dotýka témy asociativizmu a jeho dôsledkov. Autor v nej vyzdvihuje najmä desubstancializáciu, iluzórnosť subjektu, nesmrteľnosti duše a sproblematizovanie kauzality ako škandály vtedajšej filozofie. Zborník možno trochu provokatívne uzatvára preklad Humovho spisu *O samovražde*, v ktorom je filozofia predstavená ako protijed na rôzne povery, dogmy a klamlivé náboženstvá. Samovražda tu nie je vykreslená

ako previnenie proti Bohu a prozreteľnosti, ale ako slobodný čin, ktorý je ospravedlniteľný v prípadoch, keď sa samotná existencia stáva neznesiteľným a bolestným bremenom.

Summa summarum, zborník *Rozpravy o Humovej filozofii* prináša niekoľko nových postrehov, ktoré v konečnom dôsledku problematizujú tradičné výklady Humovej filozofie dostupné v slovenskom prostredí, obmedzujúce sa len na obraz Huma ako skeptika, kritika náboženských dogiem a završiteľa britskej empirickej filozofie. Ako som už spomínal na začiatku, s problematizovaním sa nevyhli ani pomerne známe problémy kauzality a rozlišovania medzi impresiami a ideami, ktoré v jednoduchšej podobe nájdeme takmer v každej práci so snahou o výklad Humovej filozofie.

Okrem rozšírenia interpretačného rámca o naturalistické hľadisko a požiadavku celistvého čítania Humových spisov zborník prináša aj niekoľko skromných návrhov na preklopenie sporov medzi zástancami skepticizmu a naturalistami, pričom nejde o marginalizáciu úlohy epistemológie, ale skôr naopak, o úsilie vidieť ju v širšom kontexte.

Z pedagogického hľadiska môže byť publikácia vhodným doplnkom literatúry nielen pre študentov filozofie, etiky či antropológie, ale i pre samotných učiteľov prednášajúcich o Humovej filozofii. V tomto zmysle oceňujem aj stručný prehľad udalostí z Humovho života a bibliografiu jeho filozofickej tvorby uvedenú v závere publikácie. Skutočný význam *Rozpráv* však ocenia najmä tí, ktorým publikácia umožňuje vidieť filozofiu Davida Huma v celkom novom svetle. Vo svetle, ktoré osvetľuje osobu muža zaoberajúceho sa bežnými ľudskými záležitosťami, morálnymi citmi a všetkým tým, čo v konečnom dôsledku súvisí s prirodzenosťou človeka.

Marek Krcha

Marek Krcha
Katedra filozofie FF TU
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
SR
e-mail: marekkrcha@gmail.com